א)לעיל קנו: ב)יומא כא: ג)[לעיל כה: מנחות פו:] ד)[ברכות ה: וש"נ] ה)[צ"ל דכתי' אלא דאתי] ו)[ועי' תוס' סוטה לג: ד"ה ובין]

סט א מיי' פ"ח מהלכות זכייה ומתנה הלכה ז סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' רנ סעיף ה:

תורה אור

דומה שיש לי בן, עכשיו שאין לי בן נכסי לפלוני, היה חולה ומוטל במטה ואמרו לו נכסיו למי אמר להן דומה שאשתי מעוברת עכשיו, שאין אשתי מעוברת נכסי לפלוני, ונודע שיש לו בן או שהיתה אשתו מעוברת אין מתנתו מתנה. לימא ר' שמעון בן מנסיא היא ולא רבנן? אפי' תימא רבנן "דומה" שאני, ודקארי לה מאי קארי לה? מהו דתימא צעריה הוא דקא מדכר, קא משמע לן. א"ר זירא אמר רב מנין למתנת שכיב מרע שהיא מן התורה שנאמר °"והעברתם את נחלתו לבתו" (במדבר כז) יש לך העברה אחרת שהיא כזו ואי זו? זו מתנת שכיב מרע. רב נחמן אמר רבה בר אבוה מהכא °"ונתתם את נחלתו לאחיו" (שם) יש לך נתינה אחרת שהיא כזו ואי זו? זו מתנת שכיב מרע. ורב נחמן מאי טעמא לא אמר מ"והעברתם"? ההוא מיבעי ליה לכדרבי דתניא א רבי אומר בכולן נאמרה בהן נתינה וכאן נאמרה 'העברה' אין לך שמעביר נחלה משבט לשבט אלא בת הואיל ובנה ובעלה יורשין אותה. ור' זירא מאי טעמא לא אמר מ"ונתתם"? אורחיה דקרא הוא. רב משרשיא בר ירמיה אמר מהכא °"בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה" - בצוואה בעלמא. רב ירמיה בר אבא אמר מהכא °"ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור וילך אל ביתו אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק" - בצוואה בעלמא. ת"ר שלשה דברים צוה אחיתופל את בניו אל תהיו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד ויום טוב של עצרת ברור זרעו חטים. מר זוטרא אמר "בלול" איתמר. אמרי נהרדעי משמיה דר' יעקב לא ברור, ברור ממש, ולא בלול, בלול ממש אלא אפילו בלול, ורוח צפונית מנשבתו, זה הוא ברור. אמר ליה רבי אבא לרב אשי אנן אדרב יצחק בר אבדימי מתנינן לה ב)דאמר רב יצחק בר אבדימי במוצאי יום טוב האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה: נטה כלפי צפון עניים שמחים ובעלי בתים עצבין מפני שגשמי שנה מרובין ופירות מרקיבין, נטה כלפי דרום עניים עצבים ובעלי בתים שמחין מפני שגשמי שנה מועטין ופירות משתמרין, נטה כלפי מזרח הכל שמחין כלפי מערב הכל עצבין. ורמינהי מזרחית לעולם יפה מערבית לעולם קשה רוח צפונית יפה לחטים בשעה שהביאו שליש וקשה לזיתים בשעה שיניצו ורוח דרומית קשה לחטין בשעה שהביאו שליש ויפה לזיתים בשעה שיניצו. ואמר רב יוסף ואיתימא מר זוטרא ואיתימא רב נחמן בר יצחק ג)וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום. האי מרבי דידיה והאי מרבי דידיה. לא קשיא ד)הא לן והא להו. תניא אבא שאול אומר יום טוב של עצרת ברור סימן יפה לכל השנה כולה. אמר רב זביד האי יומא קמא דריש שתא אי חמים, כולה שתא חמימא, אי קריר, כולה שתא קרירא. למאי נפקא מינה לתפלתו

רשב"ם

דומה. כלומר כמדומה הייתי שיש לי בן עכשיו שנודע לי שאין לי בן: **אין מתנתו מתנה.** דאילו היה יודע שיש לו בן או שאשתו מעוברת לא היה נותן: **דלמא צעריה קמדכר.** ולא תלה טעם מתנתו במיתת בנו אלא כמתאונן על בנו שמת ולפי שבן ראוי לירש נכסי אביו וזה אין לו בן לירש ומתוך כך נזכר צער מיתת בנו בשעת חילוק נכסיו וליכא אומדן דעתיה כל כך דאיכא למימר רבי שמעון בן מנסיא היא ולא רבנן דליכא הכא אומדן דמוכח כל כך, קמ"ל דדוקא קאמר וכדמפרש ותולה מתנתו במיתת בנו דמי ודברי הכל היא: **מנין למתנת שכיב מרע.** שקונה בדבור בלא קנין סודר כגון מלוה מחמת מיתה דפסקינן לקמן (דף קנא:) דלא בעי קנין אפילו במקצת והוא דמית אי נמי שכיב מרע שחלק כל נכסיו בלא שיור ומית: **שנאמר "והעברתם את נחלתו".** דהוה מצי למכתב "איש כי ימות ובן אין לו נחלתו לבתו" וכו' "והעברתם" יתירא הוא ורבינו חננאל פי' מדכתיב "את נחלתו" את = רבויא הוא ולא נהירא דהא אמרינן לקמן ההיא מיבעי ליה לכדתניא ר' אומר כו' (א)"והעברתם" דריש ולא דריש "את" אלמא לעיל נמי דריש אידך מלשון העברה ואית דמפרשי מדשני קרא בדבוריה דמצי למכתב ונתתם כדכתיב באידך ולא נהירא כמו האי לישנא דהא "ונתתם" נמי חשבינן מיותר באותה סוגיא דהכא הוה ליה למכתב "איש כי ימות ובן אין לו, נחלתו לבתו ואם אין לו בת נחלתו לאחיו" וכן כולם הלכך כל "והעברתם, ונתתם" מיותרים הם כן נראה בעיני: **שהיא כזו.** (כדרשות) הבת שהיא בלא קנין: **ונתתם את נחלתו כו'.** קרא יתירא הוא דמצי למכתב "ואם אין לו בת (ונתתם) נחלתו לאחיו" וכן כולן: **שבנה ובעלה יורשין אותה.** שהן משבט אחר יורשין אותה והכי אתא קרא לאשמועינן והעברתם את נחלתו משבטו על ידי בתו שתירשנו ושמא תינשא אחרי כן לאיש משבט אחר ותמות ויירשנה: **צו לביתך.** אלמא צואת שכיב מרע בעלמא קונה: **שלשה דברים צוה אחיתופל.** הכי הוה קים להו: **ואל תמרדו במלכות בית דוד.** שלא אירע לו יפה: **ויום טוב של עצרת.** דהיינו שבועות אם תראהו ברור לא ולא יום המעונן זרעו חטים שמצליחין באותה שנה, "כעצם השמים לטוהר" (שמות כד) מתרגמי' "לבירו": **בלול.** מעורב, יום המעונן: **ורוח צפונית מנשבת בו.** שמפזרת את העבים כדכתיב (איוב לז) מצפון זהב יאתה רוח צפונית מאיר את היום כזהב: **אנן אדרב יצחק בר אבדימי מתנינן לה.** סימני תבואות אם יצליחו אם לאו אדרב יצחק סמכינן ולא אסימני עצרת, בשביל שבחג נידונין על המים: **כלפי צפון.** רוח דרומית מנשבת בו ומטהו כלפי צפון: **ופירותיהן מרקיבין.** ומתוך שאין יכולין להשמר נמכרין בזול: **כלפי דרום.** רוח צפון מנשבת בו: **מפני שגשמי שנה מועטין.** ובאותם הגשמים מתברכין הפירות הזורעין ושבאוצרות משתמרין ונמכרין ביוקר הרי ריוח לעשירים ועצב לעניים: **למזרח כולן שמחים.** שמערבית ממטרת במדה ופירות אינן ביוקר: **כולן עצבין.** שמזרחית מונעת מטר ומביאה בצורת ויוקר גדול ופירות קרקע אינן צומחים אלמא מזרחית קשה ומערבית יפה: **ורמינהי.** מהך ברייתא דקתני איפכא: **בשעה שהביאו שליש.** דאין צריכין למטר: **שולחן בצפון.** כדכתיב (שמות כו) והשלחן תתן על צלע צפון והמנורה בדרום כדכתיב (שם) ואת המנורה נכח השלחן: **האי מרבי דידיה כו'.** כל אחד מגדל את שלו לחם חטין על השלחן בצפון וצפונית יפה לחטים, שמן זית מדליקין במנורה שבדרום ודרומית יפה לזיתים: **הא לן.** לבני בבל השוכנים במצולה וארצם מלוחלחת ואינה צריכה למטר. כל כך לדידן מתנייא ברייתא בתרייתא שמערבית קשה לפי שממטרת יותר מדאי לבני בבל ומזרחית יפה, ~~ברייתא קמייתא~~ דמתניא איפכא להו לבני א"י שהארץ גבוהה וצריכין למטר הרבה: **כולה שתא חמימא.** כלומר רוב השנה: לתפלתו

תוספות

מנין למתנת שכיב מרע שהיא מן התורה כו'. לאו מן התורה דוקא קאמר דהא רב נחמן גופיה אית ליה לקמן דאינה כשל תורה ועשאוה כשל תורה אלא אסמכתא בעלמא הוא דקאמר והא דקאמר מאי טעמא לא אמר מוהעברתם הכי פי' מאי טעמא לא מפיק אסמכתא דידיה מן והעברתם וכי האי גוונא איכא בפרק קמא דמועד קטן (דף ה.) גבי ציון שהוא מדרבנן ופריך התם והא ה)(מהכא נפקא) והא מיבעי ליה לכדתניא כו' ועל כרחך ציון מדרבנן היא כדאמר בפ' דם הנדה (נדה נז.)):

הכל צופין לעשן המערכה כו'. בפרק קמא דיומא (דף כא:) פריך לה מדתנן לא נצחה הרוח עשן המערכה ומשני לה שפיר:

לא קשיא הא לן והא להו. פי' רבינו שמואל דרוח מזרחית מונעת את המטר וקשה דאמר לעיל בפרק לא יחפור (דף כה:) ורחב מים במולק זו רוח מזרחית משמע שמביאה מים על כן נראה לפרש דמביאה מים אלא שבא"י יפה ובבבל קשה שהארץ מלוחלחת מליאה מים ומה שפי' כלפי מערב הכל עצבין לפי שמזרחית מונעת מטר לא היה לו לפרש כן אלא לפי שמביאה מים יותר מדאי:

לתפלתו

רבינו גרשום

בתר אומדנא והאי דקאמר כתבו דלכתבו ויתנו לה ולאו משום מוכחא מלתא כי התם: אמר להם דומה שיש לי בן. במדינת הים שיירשני ועכשיו שאין לי שמת נכסי לפלוני: לימא ר' שמעון בן מנסיא היא. דאזיל בתר אומדנא משום הכי אין מתנתו מתנה הכי נמי אומדן דעתו הוא (שאילו היה יודע) שאילו היה לו בן לא היה נותנו לו ולהכי אין מתנתו מתנה: ולא רבנן. דפליגי עליה דר' שמעון בן מנסיא: אפי' תימא רבנן. אע"ג דאמרו לעיל מתנתו מתנה הכא מודו דאין מתנתו מתנה דשאני התם דקאמר דומה. כלומר דומה לי עד עכשיו שיש לי בן ועכשיו שאתם שואלין נכסי למי לדבריכם כמדומה שאין בן ועכשיו אם כן הוא נכסי לפלוני. והואיל דלא שמע בפירוש שמת [אלא] לפי דבריהן אמר נכסי לפלוני. לא עקר נכסיו מבנו דלא הקנה לפלוני אלא לפי דבריהם להכי אין מתנתו מתנה. אבל הכא דשמע בפירוש שמת ומעצמו כתבן לו יש לומר ודאי מתנתו מתנה דיש לומר קודם לכן נגמר בדעתו ליתנם לוה. אבל הכא דקאמר דומה לא נראה שבדעתו היה ליתנם לו קודם לכן ולא מסיק א) ולא נגמר: ודקארי לה. דקאמר ולא רבנן: מאי קארי לה. וכי לא היה יודע להיכא דקאמר דומה שאני דאפי' רבנן מודו דלא הויא מתנה. לעולם אימא לך כדמעיקרא דרבי שמעון ולא רבנן דלא שאני הכא דקאמר דומה דהא דקאמר דומה לאו משום דלא מקני ליה דודאי היה יודע דלית ליה בן ונגמר ומקני ליה והאי דקאמר הכי דומה צעריה הוא דקא מדכר. כלומר כמדומה הייתי שכשאצא מן העולם שהייתי מניח בן שיירשני ועכשיו שגרם עון שהוא יודע שאין לו בן נכסי לפלוני ולא לפי דבריהן קאמר ולהכי אין מתנתו מתנה דאזלינן בתר אומדנא שאילו היה יודע שהיה לו בן לא היה נותן ור' שמעון היא ולא רבנן כדאמרי' מעיקרא ולהכי קארי לה. ולא היא לא אמרינן צעריה מדכר אלא שאני היכא דקאמר דומה ואפי' רבנן היא: מנין למתנת שכיב מרע שהיא מן התורה. דבלא קנין וכתיבה ומשיכה קנה בדבור בעלמא: שנאמר והעברתם את נחלתו לבתו. דאיבעי ליה למימר ונתתם את נחלתו כדכתב באידך אלא מאי קמ"ל הא קמ"ל דיש לך העברה אחרת לאיש דעלמא שהיא כזו כלומר והעברתם יורשת באמירה ומעברת לנחלה משאר קרובים בלא קנין וכתיבה ולא משיכה ה"נ מתנת שכיב מרע דאפי' במקום בת ובן רשאי ליתן מתנה לאחר באמירה בעלמא: ונתתם את נחלתו לאחיו. דמצי למימר והיתה נחלתו: שהיא כזאת. כי היכי דהא סגי באמירה לזה כך וזה כך ה"נ שכיב מרע באמירה סגיא אפי' במקום אחים: אורחיה דקרא הוא. דקאמר ונתתם דבלאו הכי אי אפשר ולא אתי לדרשא: צו לביתך. בצוואה בדבור בעלמא: אל תמרדו במלכות בית דוד. שלא אירע לו יפה: של עצרת. של שבועות: ברור. שאינו מעונן: זרעו חטים. אותה שנה שמצליחין: בלול אתמר. כלומר יום מעונן: [illegible] אינו סימן. ב) של גשמי שנה [illegible]

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה שנאמר והעברתם וכו' ר' אומר כו' והעברתם דריש:

I - עצרת (שבועות)

II - חג (סוכות)

4 הכוונות צפון, דרום...

א) נראה דצ"ל ולא מסיק אדעתיה ולא נגמר [illegible]. ב) נראה דצ"ל אלא אנן [illegible] אדרב יצחק וכו'. ג) [illegible]